

مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

* علی مرشدی‌زاد

E-mail: alimorshedizad@yahoo.com

** کاووس احمدلو

E-mail: kavusahmadlu@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۷/۲۶

چکیده

هویت، سازوکاری است که به صورت شکلی از آگاهی متبلور می‌شود و در جامعه، نوعی انسجام و همبستگی ایجاد می‌کند. هویت ملی، مجموعه‌ای از گرایش‌های مثبت نسبت به عوامل و عناصر و الگوهای هویت‌بخش و یکپارچه کننده در سطح یک کشور، به عنوان یک واحد سیاسی است. هدف این نوشتار شناسایی مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و بررسی چگونگی ارتباط مؤلفه‌ها و همچنین تأثیرات عملی رابطه مؤلفه‌ها در دیدگاه ایشان است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده هویت اسلامی در اندیشه ایشان شامل اعتقادات، ارزش‌های اسلامی، اعیاد اسلامی و مراسم و مناسک اسلامی و مؤلفه‌های هویت ایرانی نیز شامل زبان فارسی، سرزمین، تاریخ، عید نوروز، پوشش و معماری ایرانی است. فراتر از آن، این مؤلفه‌ها در کنار هم و آمیخته و همساز با هم قرار دارند و در ایجاد انسجام در بین اقوام، اقتدار ملی و تشکیل تمدن نوین اسلامی، هر دو بخش را تأثیرگذار می‌دانند.

کلید واژه‌ها: هویت ملی، هویت اسلامی، هویت ایرانی، اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای.

* دانشیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی و مطالعات انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

** کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب دانشگاه شاهد، نویسنده مسؤل

مقدمه و طرح مسأله

هویت در معنای اصطلاحی مجموعه‌ای از شاخص‌ها و علائم در حوزه مؤلفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی است که موجب شناسایی فرد از فرد، گروه از گروه یا اهلیتی از اهلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود (حاجیانی، ۱۳۸۸: ۱۰). اگر هویت را احساس تمایز و تداوم داشتن بدانیم، به ساده‌ترین صورت، می‌توان هویت ملی را نوعی احساس تعلق به ملتی خاص دانست، ملتی که نمادها، سنت‌ها، مکان‌های مقدس، آداب و رسوم، قهرمانان، تاریخ، فرهنگ و سرزمین معین دارد (حاجیانی، ۱۳۷۹: ۶۸). درخصوص هویت ملی در جامعه ایران، آیت‌الله خامنه‌ای معتقد به هویت ایرانی و اسلامی است. ایشان ماهیتی انسانی و دینی برای جامعه ایران قائل‌اند و احیای این هویت را مهم‌ترین سازوکار پایایی انقلاب اسلامی و دستیابی به آرمان‌های این تحول بزرگ می‌دانند. به اعتقاد ایشان، احیای هویت ملی که در سطح فردی و سپس اجتماعی صورت می‌گیرد، موجب خودباوری، اتکا به نفس، امید به آینده و عدم سلطه‌پذیری شده و تلاش و پیشرفت را در پی خواهد داشت. مهم‌ترین گام برای احیای هویت ملی در جامعه ایران و تقویم فرهنگ ایرانی - اسلامی، نفی خودکاذب می‌باشد. به عقیده ایشان، این توفیقاتی که امروز چه در زمینه فناوری، چه در زمینه ساخت‌های زیربنایی و اساسی کشور و در زمینه رشد علمی در زمینه‌های گوناگون ملاحظه می‌کنیم، در سایه تلاش هویت ملی و اسلامی به‌دست آمده است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۹).

بررسی سوابق پژوهشی نشان می‌دهد تاکنون پژوهشی تحت عنوان «مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» در ایران صورت نگرفته است؛ البته برخی تحقیق‌ها نزدیک به موضوع پژوهش هستند. با عنایت به مبانی نظری و پژوهشی و با توجه به این‌که آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی، همواره در سخنان خود بر لزوم شناخت هویت اسلامی و ایرانی اشاره داشته است، لذا پژوهش حاضر در وهله اول در پی پاسخ به این سؤال است که در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی کدام‌اند؟ سؤال دیگر، این‌که ایشان چه رابطه‌ای بین این مؤلفه‌ها برقرار می‌کند و این رابطه چه تأثیری در انسجام اقوام، اقتدار ملی و تمدن‌سازی نوین اسلامی می‌گذارد؟

مقاله، پژوهشی اکتشافی است که سعی در فهم چیرستی یک پدیده دارد.

سؤال‌های تحقیق پژوهش**۱-۱- سؤال اصلی**

۱- مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۱-۲- سؤال‌های فرعی

۱- مؤلفه‌های اسلامی هویت در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۲- مؤلفه‌های ایرانی هویت در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۳- رابطه میان مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی و تأثیر آن بر انسجام اقوام، اقتدار

ملی و تمدن‌سازی نوین اسلامی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای چگونه است؟

چهار چوب نظری تحقیق

احساس تعلق، تجربیات و میراث مشترک، احساس تعهد افراد به اجتماع، برخورداری از آرمان‌ها و باورهای مشترک و مهم‌تر از همه، هویت‌یابی و شناسایی، به افراد هویت جمعی می‌بخشد. یکی از این هویت‌های جمعی هویت ملی است که به مردمی که در داخل یک مرز زندگی می‌کنند هویت مشترکی می‌دهد.

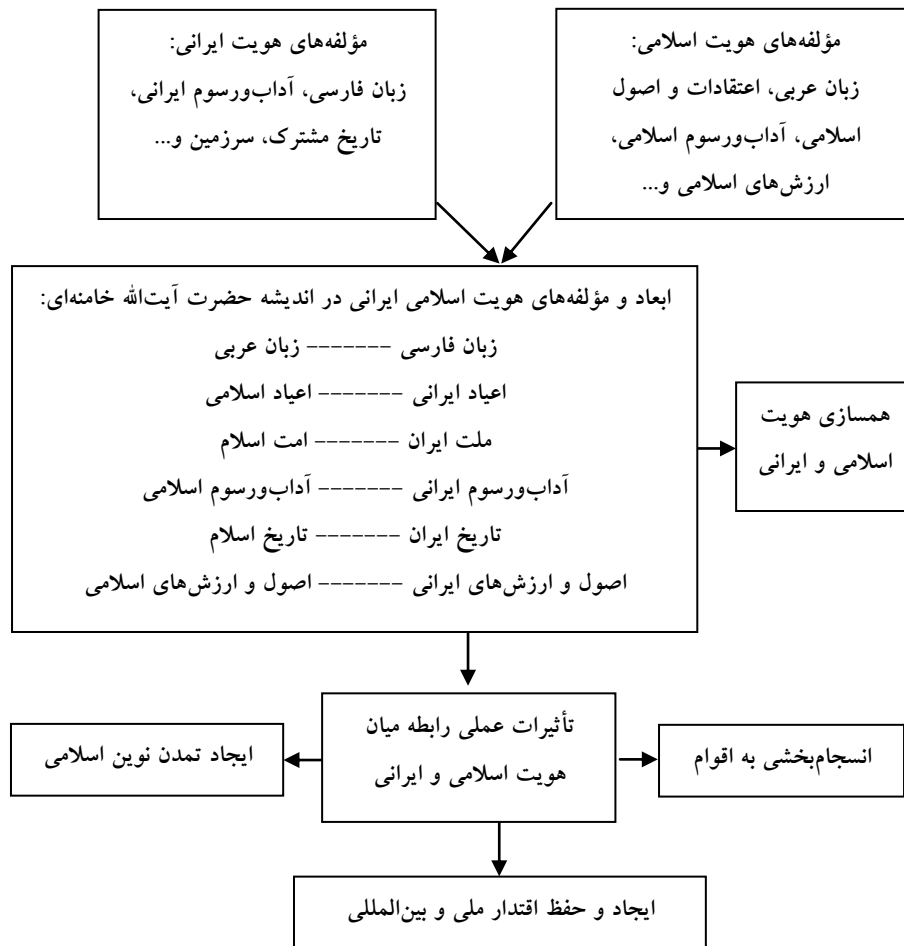
از دیدگاه احمد اشرف مفهوم تاریخی هویت ایرانی در نهضت‌های سیاسی و دینی دوران ساسانیان شکل گرفت و در دوران اسلامی با فراز و نشیب‌هایی پایدار ماند و در عصر صفوی تولدی دیگر یافت و در عصر جدید به صورت هویت ملی متجلی شد (زاهدی، ۱۳۸۴: ۱۳۲). از دیدگاه دیگر، استاد مطهری بر دو مؤلفه‌ی اسلامی و ایرانی هویت ایرانی تأکید دارد در نظر وی تعریف و ماهیت هویت ملی ایرانیان با تعاریف رایج محافل علمی تفاوت بارزی دارد. ایشان بر اهمیت و نقش مذهب به عنوان اصیل‌ترین عنصر در هویت ملی تأکید دارد و بقیه عناصر را در قالب دینی و مذهبی معنا و هویت می‌دهد پس در نظر وی عناصر غیردینی نقش ثانوی دارند (قربانی، ۱۳۸۳: ۸۴)؛ بنابراین، هویت ایرانی را می‌توان «احساس وابستگی به سرزمین، تاریخ، دولت و فرهنگ ایران، شناساندن خود به دیگران و بدین وسیله متمایز دانستن خود از آن‌ها» تعریف کرد (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۸).

از سوی دیگر، «هویت اسلامی»، در واقع نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است. مهم‌ترین دستاورد هویت اسلامی، پاسخ دادن به پرسش‌های بنیادی، جهت بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است. هویت

اسلامی در واقع بازنمایی‌ای واقعیت است که هیچ فرد یا گروهی، به فرد یا گروهی دیگر برتری ندارد، جز کسانی که تقوای الهی داشته باشند. هویت اسلامی، در واقع نه بر برتری فرد یا گروه، بلکه به برتری تقوا و پرهیزگاری در میان انسان‌ها تأکید دارد. در این میان، «هویت جهانی» فرآیندی اجتماعی است که در آن، قیدوبندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده است، از بین می‌رود و مردم به‌طور فزاینده، از کاهش این قیدوبندها آگاه می‌شوند (ایمان، روحانی، ۱۳۹۲: ۱۲۹). هویت اسلامی به معنای درکی است که مسلمانان از خود دارند و نیز دیگران از مسلمانان دارند. این مفهوم به وجود آورنده هویت مشترکی است که اصطلاحاً امت نامیده می‌شود. امت به معنای پیروان یک دین خاص و در اینجا دین اسلام است. هویت اسلامی در ذیل خود خرده‌هویت‌هایی نیز به صورت مذاهب مختلف دارد که بارزترین دسته‌بندی آن، تشیع و تسنن است. عناصر تشکیل‌دهنده هویت اسلامی عبارت‌اند از: باور به دین اسلام، تقید به ظواهر اسلامی، عمل به احکام و مناسک اسلامی، آیین‌ها و مناسبت‌های مشترک دینی، تاریخ مشترک اسلامی که از زمان ظهور اسلام آغاز می‌شود و تا زمان حال امتداد می‌یابد (بابایی زارچ، ۱۳۸۳: ۱۹۵)؛ بنابراین، هویت اسلامی را در نسبت افراد با فرهنگ، باورها و سازمان‌های دینی و مذهبی معاصر و به‌عنوان اجتماعات ایمانی باید در نظر گرفت، زیرا این اجتماعات هویت دینی را می‌سازند. هویت اسلامی در جامعه ایرانی به معنای تعلق و تعهد افراد ایرانی به باورها و ارزش‌های دینی، انجام رفتارها و مناسک فردی و جمعی دین‌دارانه، داشتن تجربه و حس دینی و برخورداری از هویت دینی است (حاجیانی، ۱۳۸۸: ۳۶۸-۳۶۰).

مدل نظری

منبع: بر پایه مطالعات نگارندگان

تعریف مفاهیم

۱- **هویت:** ساده‌ترین تعریف هویت این است که هویت، تعریفی است که فرد از خود و وجود خود ارائه می‌دهد و به کمک آن، به پرسش‌هایی از قبیل چیستم و چه می‌خواهم، پاسخ می‌دهد و از طریق آن به ابعاد شخصیت خود یکپارچگی و انسجام

می‌بخشد و در زمان و مکان از نظر روانی و رفتاری موضع یابی و جهت‌یابی می‌کند (حیدری بیگونند، ۱۳۸۰: ۱۰۰).

۲- هویت ملی: هویت ملی، همان احساس تعلق و تعهد نسبت به اجتماع ملی و نسبت به کل جامعه در نظر گرفته شده است و می‌توان گفت هویت ملی به این معناست که افراد یک جامعه، نوعی منشأ مشترک را در خود احساس کنند (یوسفی، ۱۳۷۹: ۲۶).

۳- هویت اسلامی: هویت اسلامی، در واقع نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است. مهم‌ترین دستاورد هویت اسلامی، پاسخ دادن به پرسش‌های بنیادی، جهت بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است. هویت اسلامی در واقع بازنمایی‌ای واقعیت است که هیچ فرد یا گروهی، به فرد یا گروهی دیگر برتری ندارد، جز کسانی که تقوای الهی داشته باشند (ایمان و روحانی، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

روش جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات

روش این تحقیق کیفی و از نوع تحلیل اسنادی است. روش‌های اسنادی در زمره‌ی روش‌ها یا سنجه‌های غیرمزاحم و غیرواکنشی به شمار می‌آیند. به این دلیل که هنگام استفاده از دیگر روش‌ها نظیر مشاهده، مصاحبه و... مشکل اساسی جمع‌آوری اطلاعات است و حال آن‌که به هنگام کاربرد روش‌های اسنادی اطلاعات موجودند. علاوه بر آن، این روش‌ها از مشکلات بزرگی که در تحقیقات آزمایشی یا حتی مصاحبه پیش می‌آید مبری هستند. براساس این روش سعی می‌شود کلیه اسناد و مدارک موجود مرتبط با موضوع پژوهش به منظور پاسخگویی به سؤال پژوهش استفاده شود. از این‌رو کلیه اسناد و مدارک موجود در ارتباط با مفهوم هویت ایرانی و اسلامی در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. که در این راستا با محدودیت‌های مختلفی از جمله نبود منابع جامع و کامل، وجود کتاب‌های تکراری و شبیه به یکدیگر از لحاظ محتوا هستیم.

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش فیش‌برداری، کتاب‌خوانی، اینترنت و مقالات است. این تحقیق در شهریور سال ۱۳۹۰ انجام شده، به مطالعه هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در بازه زمانی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۰ می‌پردازد.

یافته‌های تحقیق

۱- رابطه میان مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی و تأثیرات عملی آن بر انسجام اقوام، اقتدار ملی و تمدن‌سازی نوین اسلامی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

۱-۱- همسازی هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای: آیت‌الله خامنه‌ای

هویت اسلامی و ایرانی را باهم سازگار می‌دانند و معتقدند که هویت اسلامی و ایرانی در مقابل هم قرار نمی‌گیرند. ایشان بیان داشتند که هویت ایرانی و اسلامی درهم آمیخته شده و از هم تأثیر پذیرفته‌اند و در طول زمان، هویت ایرانی و اسلامی با هم سازگار شده و هویت ملی ایرانیان را به وجود آورده است. در این بخش به مواردی که ایشان این مؤلفه‌ها را در کنار هم و سازگار با یکدیگر آورده‌اند اشاره خواهد شد و مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۱-۱- **عید نوروز:** ایشان معتقد هستند که مردم محتوای عید نوروز را تغییر دادند و نوروز برای ملت ایران امروز، عبارت از توجه به خدا و یاد خدا در هنگام تحویل سال و هم‌چنین بهانه‌ای برای دید و بازدید و رفع کدورت‌ها است که این همان برادری و عطف اسلامی و همان صله رحم اسلام است. معتقد هستند که این ذوق و سلیقه ایرانی مسلمان است که توانسته نوروز را نگه دارد و محتوای غلط آن را به محتوایی صحیح تغییر دهد. ایشان هم‌چنین عید نوروز را از این جهت که ابتدا و آغاز سال را هجرت پیامبر اسلام قرار داده‌اند دارای ویژگی اسلامی و به خاطر این‌که ایرانیان اوّل بهار را اوّل سال خود قرار داده‌اند و این هم یک ذوق و سلیقه ایرانی است به ایرانیان ربط می‌دهد (نرم‌افزار حدیث ولایت، ۱۳۷۷/۰۱/۰۱).

۱-۱-۲- **زبان فارسی:** حضرت خامنه‌ای نقش زبان فارسی را در گسترش دین اسلام در ایران و دیگر نقاط مختلف دنیا بسیار تعیین‌کننده می‌دانند و هم‌چنین دلیل عمده نفوذ زبان فارسی در کشورهای گوناگون را بار معنایی فرهنگی اسلامی می‌دانند؛ بنابراین ایشان در این مورد هم معتقد به همسازی عناصر هویت اسلامی و ایرانی هستند و آن‌ها را تقویت‌کننده و تحکیم‌بخش هم می‌دانند (پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۱۲/۱۲).

آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص می‌فرماید:

«یک روز از چین تا روم و همین آسیای صغیر، مرز زبان فارسی را تشکیل می‌دادند. انسان می‌بیند که در دوران عثمانی، دیوان و مکاتبات آنها به زبان فارسی بوده است و شعرایی به زبان فارسی داشتند. بهترین شعرای بخشی از دوران

عثمانی، شعرای فارسی گو هستند؛ وضع هند و شبه قاره‌ی هند هم که معلوم است. بنابراین، نفوذ زبان فارسی بسیار بوده است. هر زبانی که سعی نفوذ آن زیاد باشد، طبیعی است که فرهنگی را با خود حمل می‌کند. کاری که امروز دولت‌های استعمارگر و سلطه‌طلب می‌خواهند با خرج‌های زیاد و با اعمال نفوذهای فراوانی در دنیا انجام بدهند، زبان فارسی آن کار را با نفوذ طبیعی خودش انجام داده است. نمی‌شود باور کرد که نفوذ زبان فارسی به خاطر قدرت سیاسی کشور فارسی‌زبان است. آن روزی که زبان فارسی در هند زبان رسمی بود، پادشاهان مغولی هند و تیموری‌ها، اگر از سلاطین صفویه - که در ایران بود - مقتدرتر نبودند، قدرت کمتری نداشتند. اورنگ زیب از معاصر خودش در ایران به مراتب قوی‌تر بود؛ یعنی یک کشور بسیار ثروتمند در اختیارش بود؛ از لحاظ سیاسی قوی بود و تقریباً بر تمام منطقه‌ی شرق آسیا نیز مسلط بود؛ اما زبان آن مردم، زبان فارسی بود. نمی‌شد گفت که زبان فارسی را که خود این سلاطین و خانواده‌ها و دیوان‌ها و زنان و رعیتشان با شوق و ذوق می‌پذیرفتند، به خاطر این می‌پذیرفتند که مثلاً کشور ایران و حکومت صفوی یا حکومت نادری روی آنها نفوذ داشتند؛ نخیر، مسأله‌ی نفوذ سیاسی نیست؛ بایستی در چیز دیگری جست‌وجو کرد. هیچ وقت ایران در دولت عثمانی نفوذ نداشته، که زبان فارسی را نفوذ سیاسی ما به آن‌جا ببرد؛ خودشان دولت مقتدری بودند؛ بنابراین، علت نفوذ زبان فارسی در چیز دیگری است؛ شاید این مقدار در خود ذات این زبان است؛ یعنی ترکیب و شیوایی ویژه و آهنگی که این زبان دارد. من از بعضی کسانی که در مجامع جهانی خیلی حضور پیدا می‌کنند و نطق‌های مختلف را می‌شنوند، شنیدم که می‌گفتند آهنگ زبان فارسی و نطق‌های فارسی، گیراتر از آهنگ زبان‌های دیگر است. علت دیگر نفوذ زبان فارسی، آن بار معنایی است که این زبان با خودش حمل می‌کند. زبان فارسی، فرهنگ غنی‌یی را با خودش می‌برده است؛ این فرهنگ امروز در اختیار ماست؛ عمده‌تاً هم فرهنگ اسلامی است؛ یعنی اسلام در این منطقه‌ی شرق عالم، از شبه‌قاره گرفته تا چین و تا هر جای دیگر که رفته، با زبان فارسی رفته است. خیلی نزدیک به نظر می‌آید که یکی از عوامل گسترش زبان فارسی در دنیا - و لااقل در این ناحیه - همراهی آن با دین و پیام دین و معارف دینی باشد؛ یعنی آن کسی که این دین و این معارف را می‌پذیرد، زبانی را هم که حامل آن است، می‌پذیرد» (نرم‌افزار حدیث ولایت، بیانات در دیدار با اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۷۰/۱۱/۲۹).

۱-۳-۱-۱ سال شمسی: حضرت آیت‌الله خامنه‌ای سال شمسی را نیز از عناصری

می‌دانند که در آن‌هم به هویت اسلامی و هم هویت اسلامی توجه شده است:

«اول سال شمسی ما ایرانی‌ها - یعنی اول بهار - عید نوروز است. اولاً ملت ایران افتخار دارد که سال شمسی او هم سال هجری است؛ یعنی هم‌چنان که سال قمری ما که مبدأ هجرت خاتم‌الانبیاء علیه و علی آله الصلوة والسلام است، سال شمسی ما هم از مبدأ هجرت است. بقیه ملت‌های مسلمان برای سال شمسی خود، از سال میلادی استفاده می‌کنند؛ ولی ما ایرانی‌ها، هجرت نبی اکرم را، هم مبدأ سال قمری قرار دادیم، هم مبدأ سال شمسی این نشانگر هنر و عشق و علاقه ایرانی به تعالیم مقدّس اسلام و به آثار مطهّر و مقدّس نبوی است» (نرم‌افزار حدیث ولایت، ۱۳۷۷/۰۱/۰۱).

۱-۴- حجاب: حضرت خامنه‌ای بر این نظر تأکید دارند که حجاب قبل از اسلام هم در ایران وجود داشته و فقط به طبقه اعیان تعلق داشته است و اسلام آن را به همه تعمیم داد و هم‌چنین چادر لباس ملی و حجاب ایرانی است؛ بنابراین در نظر ایشان حجاب و چادر هم به عنوان عناصر هویت اسلامی و ایرانی با هم دارای نوعی از همسازی هستند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای حجاب را تکریم زن می‌دانند و معتقدند که در ایران باستان نیز زنان طبقات اعیان و اشراف با حجاب بودند که اسلام این تبعیض را کنار گذاشت و برای تکریم زنان حجاب را به همه آنان تعمیم داد (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره‌ی اهمیت حجاب برای زنان می‌فرمایند:

«حجاب مایه‌ی تشخیص و آزادی زن است و برخلاف تبلیغات ابلهانه و مادی‌گرایانه، مایه‌ی اسارت زن نیست. زن با برداشتن حجاب‌های خود و با عریان کردن آن چیزی که خدای متعال و طبیعت پنهان بودن آن را از او خواسته، خودش را کوچک و کم‌ارزش می‌کند. حجاب وقار، متانت، ارزش‌گذاری زن و سنگین شدن کفهی آبرو و احترام اوست» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، برگرفته از بیانات در دیدار جمعی از مداحان سراسر کشور، ۱۳۹۱/۰۲/۲۳).

۱-۵- دین اسلام: در دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دین اسلام و زبان فارسی دو رکن اصلی هویت ملی را تشکیل می‌دهند ولی مهم‌ترین عامل در همبستگی ملی ایرانیان دین اسلام است. استدلال ایشان این است که هنوز مردمانی در ایران هستند که فارسی نمی‌دانند و به این زبان صحبت نمی‌کنند، ولی ایرانی هستند و با بقیه مردم ایران وحدت دارند و عنصر معنوی پیوند این مردم با دیگران دین اسلام است (بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹/۰۴/۱۹).

آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص می‌فرماید:

«البته من همین جا بگویم؛ سعی بر این است که مسأله قومیت‌ها در ایران عمده شود. عده‌ای با تحریک احساسات قومی و نفی عامل حقیقی وحدت - یعنی اسلامی و دین - دنبال این قضیه هستند. کسانی که خیال می‌کنند عامل وحدت کشور ما زبان فارسی است، دل‌بستگی‌شان به زبان فارسی یقیناً به قدر بنده نیست؛ یکصدم تلاشی هم که بنده برای زبان فارسی کرده‌ام، آنها نکرده‌اند و نخواهند کرد! عامل وحدت ملت ایران زبان نیست؛ دین اسلام است؛ همان دینی که در انقلاب و نظام اسلامی تجسم پیدا کرد؛ نتیجه این می‌شود که ترک‌زبان هم با زبان خودش همین را می‌گوید؛ بلوچ هم با زبان بلوچی خودش همین را می‌گوید؛ عرب هم با زبان عربی خودش همین را می‌گوید. عده‌ی سعی می‌کنند اهمیت عامل پیوند مستحکم دل‌های ملت ایران - یعنی ایمان اسلامی - را کم کنند؛ نه، کشور و ملت یکپارچه است؛ البته یکپارچگی‌اش به خاطر تاریخ و جغرافیا و سنت‌ها و فرهنگ است؛ اما عمدتاً به خاطر دین و مسأله رهبری است که اجزای این ملت را به هم وصل کرده و همه احساس یکپارچگی می‌کنند.»

۲- تأثیرات عملی رابطه میان هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای
 ۱-۲- نقش هویت اسلامی و ایرانی در انسجام‌بخشی به اقوام از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای
 کشور ایران از دوران باستان دارای اقوام گوناگونی در مناطق مختلف بوده و یکی از مسائلی که از گذشته تاکنون وجود داشته چگونگی انسجام‌بخشی آنان در قالب یک ملت و کشور بوده است. همین امر ترکیب جمعیتی ایران که از قومیت‌های گوناگون شکل یافته، زمینه و ابزار مناسبی برای تفرقه دشمنان داخلی و برون‌مرزی است. حضرت، با احترام به آداب و سنن و گویش‌های محلی و نفی برتری‌طلبی قومی و نژادپرستی، همه قومیت‌ها را تحت پرچم مکتب حیات‌بخش اسلام بر محور ملیت ایرانی و حفظ تمامیت ارضی گردآوردند و آینده روشن و رشد و تعالی این اقوام را به سرنوشت تمام مصالح و منافع ملی پیوند زدند و در این باره می‌فرمایند: «ملت ایران بیش از همه چیز ایرانی است. ترک و فارس و کرد و عرب و بقیه اقوام ایرانی افتخار می‌کنند که فرزند ایران اسلامی هستند که پرچم اسلام را در دنیا برافراشته است» (شیداییان، ۱۳۸۹: ۲۳-۲۲).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص می‌فرماید:

«در داخل کشور از اول انقلاب سعی کردند به بهانه قومیت، به بهانه مذهب، به بهانه اختلافات سیاسی، بین آحاد ملت عظیم ایران اختلاف بیندازند. ما بر این

توطئه دشمن فائق آمدیم، اما هم‌چنان خودمان را و همه برادران و خواهران عزیز را محتاج این می‌دانیم که در این باره دقت و مراقبت کنیم؛ مبادا دشمن بتواند کید خود را اعمال کند. شیعه و سنی، مردم بخش‌های مختلف کشور، طرفداران سلاطین گوناگون سیاسی، همه باید بدانند ملت ایران با وجود این تنوعی که در مذهب و در قومیت و در اذواق و سلاطین دارد، یک ملت است؛ یکپارچه است؛ ید واحد است. با همین ید واحد بودن است که می‌تواند از منافع خود، از هویت خود، از حیثیت خود در مقابل خشن‌ترین دشمنان دفاع کند و دشمن را به حول و قوه‌ی الهی به زانو در بیاورد» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار عمومی مردم لار، ۱۳۸۷/۰۲/۱۹).

۲-۲- نقش هویت اسلامی و ایرانی در ایجاد و حفظ اقتدار ملی و بین‌المللی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

در همه جای عالم، نیروهای مسلح یکی از اجزاء بسیار مهم اقتدار ملی کشورها به حساب می‌آیند؛ اما زمانی این اقتدار و این مظهر قدرت ملی اهمیت و ارزش مضاعفی پیدا می‌کند که آنچه در او بروز می‌کند، صرفاً اقتدار به مدد و کمک سلاح نباشد. مهم‌تر از سلاح، نیروی معنوی و قدرت روحی مرد مسلح است. این آن چیزی است که اقتدار ملی یک کشور را به صورت یک اقتدار معنوی و حقیقی و غیرقابل‌زوال درمی‌آورد. آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند که اقتدار ملی را باید با علم و اخلاق به دست آورد. بدین ترتیب علم را مردم با استفاده از امکانات ملی به دست می‌آورند و در زمینه اخلاق هم ما باید دچار عقب‌ماندگی نشویم. رفتارهای اجتماعی، انضباط، وجدان کاری، قانون‌گرایی و روح دین‌داری - که بعضی آدم‌های بی‌انصاف، روح دین‌داری جوان‌های ما را در معرض تطاول قرار دادند و به نام حرف‌های بی‌محتوا و بی‌منطق و به نام آزادی، دستخوش غارت کردند - از پایه‌های اقتدار است (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۰۸/۰۸).

حضرت در این باره می‌فرمایند:

«راه پیمایی بیست و دوم بهمن منظر اقتدار ملی و نشان دهنده‌ی عزم عمومی ملت ایران است؛ مظهر همان چیزی است که هر دشمنی را در هر حد و اندازه‌ی از اقتدار نظامی و توانایی‌های تبلیغاتی و سیاسی، مرعوب می‌کند. ملت ایران هر سال با حرکت خود در بیست و دوم بهمن، دشمن را در جای خود متوقف و وادار به عقب‌نشینی کرده است» (نرم‌افزار حدیث ولایت، بیانات در دیدار پرسنل نیروی هوایی، ۱۳۸۳/۱۱/۱۹).

۲-۳- نقش هویت اسلامی و ایرانی در ایجاد تمدن نوین اسلامی از دیدگاه حضرت آیت الله

خامنه‌ای

ایشان معتقدند اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن‌سازی نوین اسلامی بگیریم، هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است و این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری و بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است که باید به هر دو بخش باید اهمیت داد. بخش ابزاری عبارت است از ارزش‌هایی که امروز به عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌شود، مانند علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ که همه بخش ابزاری تمدن است. ایشان معتقد هستند که در این بخش در کشور پیشرفت خوبی داشته و کارهای زیاد و خوبی شده است. بخش حقیقی تمدن نوین اسلامی در اندیشه حضرت، آن چیزهایی است که متن زندگی مردم را تشکیل می‌دهد و همان سبک زندگی است؛ مسائلی مانند مسأله‌ی خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف و... . بخش‌های اصلی تمدن است که متن زندگی انسان است. تمدن نوین اسلامی در بخش اصلی، از این چیزها تشکیل می‌شود که در اصطلاح اسلامی به آن عقل معاش گویند. این بخش به منزله بخش نرم‌افزاری تمدن است. از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای اگر در این بخشی که متن زندگی است، پیشرفت نکنیم، پیشرفت‌هایی که در بخش اول کردیم، نمی‌تواند ما را رستگار کند و به ما امنیت و آرامش روانی ببخشد (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌های انجام شده جهت تبیین مؤلفه‌های هویت اسلامی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، اعتقاد به توحید، معاد، نبوت، امامت، عدالت، بصیرت، ظلم‌ستیزی و امر به معروف و نهی از منکر، زبان عربی، آداب رسوم اسلامی، ارزش‌های اسلامی و امت اسلامی مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که ایشان به زبان عربی به عنوان زبان قرآن و دین اسلام توجه می‌کنند. در اندیشه حضرت، ایشار به معنای آمادگی برای حضور در میدان‌های دشوار و فدا کردن منافع شخصی در مقابل منافع بزرگ و آرمانی جمعی است که همواره باید در جامعه حفظ و ارج نهاده شود و شهادت به معنی وارد شدن در حریم خلوت الهی و بر سر سفره ضیافت الهی مهمان شدن است و جهاد تلاش و کوشش در راه خدا و در مقابل دشمن است. در ادامه

هم‌چنین به آداب و رسوم اسلامی از جمله اعیاد اسلامی، مناسک نماز و حج و عزاداری ماه محرم از نظر ایشان پرداخته شد.

در پاسخ به سؤال دوم که مربوط به مؤلفه‌های هویت ایرانی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بود مشخص شد که در اندیشه ایشان این مؤلفه‌ها شامل زبان فارسی به عنوان زبان ملی و نماد هویت ملی، عید نوروز به عنوان یک عید ایرانی و دارای محتوای دینی هستند.

در پاسخ به سؤال سوم که مربوط به رابطه هویت اسلامی و ایرانی و نقش هویت اسلامی و ایرانی در انسجام اقوام، اقتدار ملی و ایجاد تمدن نوین اسلامی از دیدگاه ایشان بود مشخص شد که ایشان به همسازی هویت اسلامی و ایرانی اعتقاد دارند و در موارد گوناگون این دو هویت را در کنار هم و آمیخته و سازگار با یکدیگر قرار می‌دهند. در این راستا مواردی را که ایشان سعی دارند این همسازی را نشان دهند مشخص شد که نقش زبان فارسی در گسترش اسلام و نقش اسلام در نفوذ زبان فارسی، عید نوروز به عنوان عید ملی و ایرانی و داشتن محتوای اسلامی، حجاب به عنوان یک ارزش ایرانی و اسلامی و سال شمسی که به خاطر ذوق و سلیقه ایرانی از اول بهار شروع می‌شود و سال و تقویم ملی ایران به حساب می‌آید ولی مبدأ آن اسلامی و مربوط به هجرت پیامبر اسلام است از جمله آن‌ها بودند. هم‌چنین نقش هویت اسلامی و ایرانی در ایجاد اقتدار ملی تبیین شد و ایشان دین اسلام و معنویت در کنار امکانات ملی در ایجاد اقتدار ملی تأثیرگذار می‌دانند. هم‌چنین در پایان به نقش هویت اسلامی و ایرانی در ایجاد تمدن نوین اسلامی پرداخته شد و مشخص شد هدف از ایجاد نظام اسلامی رسیدن به تمدن نوین اسلامی است و داشتن ایمان به توحید ناب اسلامی و از جمله شرط اصلی ایجاد این تمدن است. از دیدگاه ایشان برای ایجاد تمدن نوین اسلامی دو بخش وجود دارد که یکی پیشرفت علمی، اقتصادی، نظامی و... است که بخش سخت‌افزاری است که ایران در آن پیشرفت خوبی کرده است ولی بخش بعدی و حقیقی ایجاد تمدن، سلوک عملی و سبک زندگی ایرانی و اسلامی است که بخش نرم‌افزاری است که در این بخش پیشرفت کم بوده است. بنابراین از نظر ایشان اسلامیت و ایرانیت از ارکان مهم هویت ملی ایرانیان است که باید بر هر دو در کنار هم تأکید و توجه کرد چون این دو درهم آمیخته شده‌اند و نمی‌شود آن‌ها را جدا از هم فرض کرد و در موضوعاتی چون اقتدار ملی، انسجام اقوام و ایجاد تمدن اسلامی هم مؤلفه‌های هویت اسلامی و هم مؤلفه‌های هویت ایرانی تأثیرگذار هستند.

منابع

- احمدی، حمید (۱۳۸۸): *بنیادهای هویت ملی ایرانی*، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ایمان، محمدتقی و روحانی، علی (۱۳۹۲): «هویت اسلامی و هویت‌های رقیب (هویت جهانی، ملی و قومی) مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره ۶، ش ۱.
- بابایی زارچ، علی محمد (۱۳۸۳): *امت و ملت در اندیشه امام خمینی (ره)*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹/۰۴/۱۹.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، بیانات در دیدار کارکنان مجتمع مس سرچشمه، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، برگرفته از بیانات در جمع کارکنان سازمان صداوسیما، ۱۳۸۳/۰۲/۲۸.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، برگرفته از بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۶/۰۶/۳۱.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، بیانات در دیدار پرشور هزاران نفر از دانشجویان دانشگاه‌های یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۰۸/۰۸.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۸۹/۹/۱۰.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبر، برگرفته از بیانات در دیدار اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی، ۱۳۷۷/۱۲/۱۲.
- حاجبانی، ابراهیم (۱۳۷۹): «تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۲، ش ۵، صص ۱۹۳-۲۲۸.
- ----- (۱۳۸۸): *جامعه‌شناسی هویت ایرانی*، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- حیدری بیگوند، داریوش (۱۳۸۰): «مسأله بحران هویت جوانان»، *مجله نامه انجمن*، ش ۴.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۹): *نرم‌افزار حدیث ولایت (مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای)*، تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- زاهدی، سعید (۱۳۸۴): «هویت ملی ایرانیان»، *راهبرد یاس*، س ۱، ش ۴، صص ۱۳۸-۱۲۹.
- شیداییان، حسین (۱۳۸۹): «جلوه‌های رحمانی وحدت از نگاه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری»، *فصلنامه حصون*، ش ۲۸، صص ۲۷-۲۰.
- قربانی، قدرت‌الله (۱۳۸۳): «هویت ملی از دیدگاه استاد مطهری»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۵، ش ۲.
- نرم‌افزار حدیث ولایت، برگرفته از بیانات در دیدار اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی، ۱۳۷۷/۱۲/۱۲.
- نرم‌افزار حدیث ولایت، بیانات در صحن مطهر حضرت ثامن‌الحجج امام رضا(ع)، ۱۳۷۷/۰۱/۰۱.
- یوسفی، علی (۱۳۷۹): «فرهنگ و هویت ایرانی، فرصت‌ها و چالش‌ها (میزگرد)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ش ۴، صص ۶۰-۹.